

O jeziku odabranih pravnih listina iz Like iz 15. i 16. stoljeća

Kranjčević, Margerita

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:513132>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Margerita Kranjčević

Matični broj studenta: 0009077947

**O jeziku odabranih pravnih listina iz Like iz 15. i 16.
stoljeća**

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2019.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Margerita Kranjčević

O jeziku odabраних правних listina iz Like iz 15. i 16.
stoljeća
ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost, jednopredmetni

Mentorica: dr. sc. Sanja Zubčić, izv. prof.

Studentica: Margerita Kranjčević

Rijeka, 18. rujna 2019.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova *O jeziku odabranih pravnih listina iz Like iz 15. i 16. stoljeća* izradila samostalno pod mentorstvom dr. sc. Sanje Zubčić, izv. prof.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u završnome radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Studentica

Potpis

Margerita Kranjčević

Margerita Kranjčević

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. FONOLOGIJA	5
2.1. POLUGLAS	5
2.2. REFLEKS JATA	6
2.3. OSTALE FONOLOŠKE ZNAČAJKE	7
3. MORFOLOGIJA	11
3.1. IMENICE	11
3.1.1. MUŠKI I SREDNJI ROD	11
3.1.2. ŽENSKI ROD	13
3.2. PRIDJEVI I ZAMJENICE	14
3.3. GLAGOLI	15
3.4. BROJEVI	18
4. SINTAKSA	18
5. NEŠTO O LEKSIKU I STILU PRAVNIH SPOMENIKA	20
6. STRUKTURA JAVNIH ISPRAVA	20
7. ZAKLJUČAK	22
POPIS LITERATURE	25
IZVORI	26
PRILOZI	27
TEKST 1.	27
TEKST 2.	28
TEKST 3.	29
TEKST 4.	31
TEKST 5.	31
TEKST 6.	33
TEKST 7.	34
TEKST 8.	36
SAŽETAK	38
ON THE LANGUAGE OF THE LEGAL MONUMENTS FROM LIKA FROM 15th AND 16th CENTURY	39

1. UVOD

U ovome ćemo radu proučavati fonološke, morfološke, sintaktičke i poneke leksičke i stilske osobitosti nekih pravnih spomenika iz Like. Korpus se za pisanje ovoga rada nalazi u prilogu. Prve su četiri listine s popisa koji se navodi niže u uvodu preuzete iz rada Josipa Vončine *Četiri glagoljske listine iz Like* koji je izdan među radovima Staroslavenskog instituta 1955. Ovaj smo rad pronašli na portalu znanstvenih i stručnih časopisa, *Hrčku*. Listina iz Kasega preuzeta je iz knjige Eduarda Hercigonje *Tropismena i trojezična kultura hrvatskog srednjovjekovlja* od 405. do 406. stranice. Posljednje tri listine s popisa osobno sam transliterirala prema pravilima struke, a faksimile sam preuzela sa stranice Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu iz zbirke *Acta Croatica = Listine Hrvatske / izdaje Ivan Kukuljević Sakcinski*, stranice 68, 92 i 187.

Tekstovi su koje donosimo odreda pravni. *Pravnim tekstovima se usustavljivala tradicionalna komunalna pravna praksa koja se oslanjala na rimsko pravo i kanonskopravne odredbe te norme običajnoga prava s hrvatskim pučkim elementom (...). Hrvatski statuti imaju veliko kulturno-povijesno značenje jer svjedoče o ranome početku pismenosti i prosvjećenosti, a uz to su i izvor znanja o svakidašnjem životu ljudi.* (Šupljika, 2016 : 32)

Svi su ovi pravni tekstovi pisani glagoljicom. Njome su pisani mnogi tekstovi: književno-umjetnički, pravni, liturgijski te tekstovi osobne korespondencije. Na područje kojim se ovdje bavimo glagoljica i staroslavenski jezik došli su s otoka Krka u grad Senj pa su se širili prema unutrašnjosti Like, odnosno po Krbavskoj i Modruškoj biskupiji. Glavnina spomenutoga područja danas pripada Gospićko-senjskoj biskupiji. Na ovome je području ključan trenutak za glagoljicu pismo pape Inocenta IV. kojim dozvoljava biskupu Filipu da glagolja u biskupiji. Ovo pismo datirano je u 1248. godinu. (Puškarić, 2018 :

389) Lika se u srednjemu vijeku dijelila na tri biskupije čija su područja bila dugo pod jurisdikcijom biskupa u Senju. To su biskupije: senjska, krbavska ili modruška i otočka. (Bogović, 1998)

Listine koje ćemo proučavati u ovome radu vrlo su dragocjene jer se u njima čuva narodni govor. (Bratulić, 1976 : 368) Sve listine koje ćemo proučavati pisane su čakavskim. Hrvatski zakonski i statutarni tekstovi do kraja 15. stoljeća odreda se pišu tim govorima. (Kuzmić, 2009 : 412)

Do drastične promjene u narodnome ličkom govoru došlo je, kao i na mnogim drugim područjima Hrvatske i ne samo nje, zbog osmanlijskih osvajanja. Osmanlijska su osvajanja natjerala stanovništvo da se kreće prema sjeverozapadu. Prije prodora Lika je bila u potpunosti čakavsko područje. Na sjeveru, jugu, istoku i zapadu graničila je s čakavskim govorima: na zapadu s čakavsko-slovenskim, na sjeveru s prijelaznim čakavsko-kajkavskim, a na istoku s čakavsko-štokavskim (ščakavskim) govorima. Na temelju se današnjega rasporeda hrvatskih dijalekata sa sigurnošću može utvrditi lička pripadnost čakavskome narječju. (Lončarić, 2011 : 152 – 153) Danas Lika najvećim dijelom pripada novoštokavskome ikavskom dijalektu, dok je njezin nešto manji dio i dalje ikavsko-ekavski čakavski dijalekt. Prema karti Silvane Vranić i Sanje Zubčić u poglavlju Hrvatska narječja, dijalekti i govori u 20. st. u knjizi Povijest hrvatskoga jezika, 20.st., čakavsko se narječje danas rasprostire pojasom na sjeveru koji preko Jezerana i Brinja nastavlja u Gorski kotar, gradom Senjem, gradom Otočcem i mjestima oko njega.

Listine koje ćemo obrađivati su: 1. U Lici, 19. VII. 1433: Ova listina ima tri prijepisa: Lopašićev glagoljski prijepis, latinički prijepis i ovaj koji donosi Josip Vončina, a koji je glagoljski. Vončina pretpostavlja da je kronologija započela s glagoljskim prijepisom (koji Vončina ne donosi), a završila s latiničkim. Za ovu listinu Vončina navodi kako je pisar bio dosljedni ikavac pa je upotrebljavao čak i oblik *iminje* kod kojega vokal *i* ne dolazi od

jata. Nastavak glagolskih je imenica u listini –*ee* (*verovanee*) što Vončina nalazi značajnim. Ova je listina javni spis koji izdaje vlaški stol (sud) u Lici. Govori o jamstvu i zaštiti imovinskih prava crkve svetoga Ivana na Gori. (Kuzmić, 2009 : 411)

2. U Lici, 9. IX. 1469: U ovoj listini sud potvrđuje oporuku ličkoga plemića Matijice Utišenića kojom ostavlja zemlju istoj crkvi kao u listini iz 1433. godine.

3. U Senju, 2. V. 1513: Prve su četiri listine s ovoga popisa pronađene u radu Josipa Vončine. Za ovu listinu autor rada tvrdi da je izuzetak po grafijskim rješenjima. Ona je pisana kancelarijskim brzopisom, u kojoj ima još dosta tragova minuskule.

4. U Slunju (XVI.st.): Josip Vončina pretpostavlja kako je ova listina napisana između 1506. i 1578. prema godini nastanka i djelovanja slunjskoga samostana, vodenome znaku pronađene na listini i prema riječi *široki* koja se upotrebljava u značenju novčane mjere u 16. stoljeću.

5. Listina iz Kasega 10. oktobra 1513: U literaturi koju smo konzultirali najčešće se navodi upravo ova listina za koju Josip Bratulić navodi da živim jezikom govori o potresnom svjedočanstvu ljudi koji traže pravdu i ulaze u teške obračune sa suprotnom stranom. Bratulić dalje parafrazira V. Mažuranića koji govori kako ova listina može poslužiti kao uzorak za literarnoteoretski problem: gdje prestaje dokument, a počinje lijepa književnost. (Bratulić, 1976 : 376) Značajke živoga izvješća, a ne diplomatskih formula vlastitost su dobroga dijela listina s ličkokrbavskog područja izdanih od strane stolova općina plemenitih ljudi iz 15. i 16. stoljeća. (Hercigonja, 2006 : 406) Ova je listina sačuvana u Ivšićevoj ostavštinskoj zbirci u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, a Stjepan Damjanović ističe primjetljive elemente usmenoga iskaza koji se miješaju s knjiškim izrazima što listini donosi

izrazitu dinamiku. (Kuzmić, 2011 : 331) U listini svjedoci izjavljuju da su „špani silu učinili“ Grgi Surliću u njegovoj parnici s Jurjem Mišlenoićem. (Puškarić, 2018 : 425)

6. U Otočcu 11. kolovoza 1444: Ovo je frankopanska listina. One se uglavnom javljaju u izvornome obliku između 14. i 16. stoljeća. (Kuzmić, 2009 : 411)

7. U Modrušah 4. kolovoza 1463.

8. U Perušiću 9. travnja 1504.

Nećemo obrađivati svaku listinu pojedinačno već fonološke, morfološke, sintaktičke te naznačiti neke leksičke i stilske ostvaraje uz navođenje rednoga broja listine u zagradi u kojoj smo pronašli određenu pojavu.

Cilj je ovoga rada prikazati značajke ličke čakavštine na razmeđu između predmigracijskoga i migracijskoga stanja. Boris Kuzmić napominje kako samo uvjetno možemo podijeliti tekstove po stoljećima ako znamo da su mnogi nastali kasnijim prepisivanjem. (Kuzmić, 2009 : 412) Prema tome, ako nalazimo značajku koja je distinktivna od svih u ostalim tekstovima ne možemo davati zaključke o sigurnoj posebnoj pripadnosti ili posebnim utjecajima na tome području.

Pri analizi najviše ćemo slijediti pristup tekstu kako ga navodi Boris Kuzmić u svojim radovima u *Povijesti hrvatskoga jezika* (1. i 2. knjiga) te u svome radu o Veprinačkome zakonu.

2. FONOLOGIJA

2.1. POLUGLAS

U stoljećima kojima se bavimo poluglas je odavno izgubljen kao fonološka jedinica. Ponegdje se još uvijek bilježi, ali to je samo nastavak duge pisarske tradicije i nema fonološku vrijednost. Poluglas se isključivo kao grafička oznaka u ovim listinama bilježi još uvijek kao štapić, apostrof ili kao ь, ali to je samo način njegova bilježenja i nema fonološku vrijednost. Primjeri obilježavanja apostrofom iz listina: *Antol' (1.), Ivković' (1.), Herendić' (1.), k'nezi (1.), sut'ci (1.), vlaš'ki (1.), Ružić' (1.), Vlkotić' (1.), Matiêš' (1.), Glčić' (1.), Matul' (1.), Pribanović' (1.), kraljev'stva (1.), Hrvatih' (1.), vsim' (1.), kim' (1.), pred' (1.), kih' (1.), obraz' (1.), naš'(1.), list'(1.), Čelopekom' (1.), nim' (1.), kmetom'(1.), Vlah'(1.) brat' (1 (1.), učinil' (1.), pred'(2.), vladan'emъ (2.), pitan'ê (2.), vladan'e (2.), savršen'emъ (2.), Zloden' (2.), Jur'ê (2.), poručen'e (2.), prikazan'e (2.), otvoren' (2.), od' (2.), nas' (3.), list' (3.), utvr'ene (3.), dam' (4.), Kasezih' (5.), hiž' (5.), knez' (6.), Žig'munt' (6.) Fran'kapan' (6.) krč'ki (6.), sen'ski (6.), mod'ruš'ki (6.), z'(7.), Gvoz'da (7.), kun'ven'tom' (7.), iman'e (7.), ed'no (7.), opet' (8.), pop' (8.), Šimun' (8.). Ova je pojava toliko frekventna kroz tekstove da smo morali navesti više primjera nego što ćemo inače navoditi kako bismo utvrdili neko opće pravilo bilježenja. Neki se leksemi pojavljuju s apostrofom i bez njega unutar istoga teksta: *dasmo; das'mo(1.), cić; cić' (1.), dlgovane; dlgovan'ee (1.), kraljev; kraljev' (5.)*. Apostrof kao grafijsko rješenje, a bez fonološke vrijednosti češće se nalazi u finalnome slogu nego drugdje.*

Kao što smo već napomenuli, u tekstovima se javlja i grafijska oznaka za poluglas prema pisarskoj tradiciji, a bez fonološke vrijednosti: *Tomašićъ (2.), knezъ (2.), Tomašъ (2.), Ždribčićъ (2.), Stipanъ (2.), vsimъ (2.), kihъ (2.), obrazъ (2.), našъ (2.), listъ (2.), knezъ (2.), vladan'emъ (2.), večnimъ (2.), zakonomъ (2.), napridъ (2.), ostavlamъ (2.), timъ (2.), patomъ (2.),*

êrhiprv(a)db (3.), *županь* (3.). U listini iz Kasega i listini iz Otočca (u samo jedneme primjeru) poluglas se kao grafički znak pojavljuje samo kod leksema *Bogь* za što pretpostavljamo da je rezultat duge pisarske tradicije.

Zastupljena je i čakavska jaka vokalnost koja je jedan od indikatora pripadnosti teksta čakavskome: *kadi* (2.), *ča* (3.), *va* (5.), *malin* (5.), *malinišće* (6.). Ponegdje gdje bismo očekivali čakavsku jaku vokalnost ona izostaje; ostvaruje se oblik *misa*, a ne *maša*; u prvoj listini oblik je *gdi*, a ne *kadi* i sl. Poluglas u jakom položaju vokalizira se u *a*: *dan* (2.), *otac* (3.), *vazda* (7.), *sam* (8.).

2.2. REFLEKS JATA

U tekstovima pronalazimo ikavske i ekavske reflekske jata te grafičku oznaku jata koja je označavala glasovnu sekvencu /ja/. Potonji često dolazi u imenima: *Diên* (1.), *Matiêš* (1.), *spasenê* (1.), *Jurê* (1.), *juleê* (1.), *sinaêhomo* (2.), *pitan'ê* (2.), *siêše* (2.), *Jurьê* (2.), *priê* (2.), *Êkovь* (2.), *gvardiên* (3.), *pitanê* (3.), *êrhiprv(a)diê* (3.), *pročaê* (6.), *božiê* (6.), *Žudiê* (7.), *An'driê* (7.), *priêsmo* (7.), *Êkov'* (8.), *poê* (8.), *sobê* (8.), *poêti* (8.). Ponegdje se grafička oznaka *ê* koristi kao osobna zamjenica za prvo lice jednine: *prišal ê s moimi priêteli* (5.), *ê se zagovaram* (8.), *ê se od sada vzimam' sa vsim' tim' dugovan'em'* (8.), međutim ovo nije potpuno dosljedno jer listina iz Slunja počinje upravo tom osobnom zamjenicom, ali u obliku *ja*.

Ikavski je refleks jata uvijek u gramatičkome morfemu, a prema pravilu Jakubinskoga i Meyera i u korijenskome: *viditi* (1.), *iminju* (1.), *indi* (1.), *gdi* (1.), *naprid* (1.), *smiite* (1.), *potribu* (1.), *imii* (1.), *Stipan* (2.), *potribovahu* (2.), *grihe* (2.), *ždrib* (2.), *prominili* (2.), *biše* (2.), *vidivši* (2.), *razumivši* (3.), *riči* (3.), *rizati* (3.), *prominiti* (3.), *svit'* (3.), *vik* (4.), *vikoma* (4.), *niki* (5.), *človik*

(5.), *ondi* (5.), *vlisti* (5.), *doli* (5.), *vim* (5.), *potriban'* (6.), *vikuvičnim* (6.), *miseca* (6.), *sideće* (7.), *vidite* (7.), *potriba* (7.), *dileni* (8.). Neke od primjera s ikavskim refleksom jata ne možemo objasniti pravilom Jakubinskoga i Meyera, primjerice: *svidoci* (2.), *sinokošu* (3.), *svitlosti* (5.), *nedile* (6.). Nalazimo i primjere gdje ikavski refleks nije došao od jata već paradigmatiski prema drugim primjerima kada je riječ posuđena iz latinskoga jezika npr. *tištament* (2.). U listini iz Modruša nalazimo oblik *imiti* koji vjerojatno dolazi paradigmatiski prema drugim primjerima iako je već glagolski pridjev radni ženskoga roda u jednini u obliku *imala*. Boris Kuzmić navodi kako su oblikotvorni morfemi glagolskih osnova na *ê* imali ikavski ili ekavski refleks pa navodi upravo primjere *imel* i *imiti*. (Kuzmić, 2011 : 416)

Ekavski se refleks jata uvijek pojavljuje u leksemu *let* osim u listini iz Otočca gdje se na kraju navodi *na lit (gospo)nih'*. U toj listini ne nalazimo ekavske reflekse jata što svjedoči o predmigracijskome stanju na tim prostorima ili o podrijetlu pisara koji je možda bio ikavac. Ekavski je refleks rjeđi i pojavljuje se prema pravilu Jakubinskoga i Meyera u primjerima: *sredu* (2.), *letb* (2.), *teli* (2.), *cel'* (3.), *del* (3.), *verovanim* (3.), *obedom'* (5.), *sedeći* (8.). Ekavske reflekse jata koje ne možemo objasniti navedenim pravilom, odnosno iza dentala *t, d, s, z, l, r* i *n* ne slijede vokali *a, o* ili *u* su: *devi* (3.), *reže* (3.) (neobično je što se isti leksem u infinitivu bilježi s ikavskim refleksom jata unutar istoga teksta), *več'nim'* (7.). Nemaju svi tekstovi isti refleks jata. Ponegdje unutar teksta ne dolazi do prilike za ostvarajem ekavskoga refleksa jata prema pravilu Jakubinskoga i Meyera pa za neke tekstove ne možemo sa sigurnošću reći jesu li ikavski ili ikavsko-ekavski. Primjerice tekst iz 1433. godine.

2.3. OSTALE FONOLOŠKE ZNAČAJKE

Pojavljuju se leksemi s konsonantskom skupinom /šć/ i ne svjedočimo ostvarajima sa skupinom /št/: *slobodšćinu* (1.), *dopušća* (4.), *plemenšćinu* (5.), *višći* (5.), *maliniš'će* (6.).

Refleks skupine *d'* je *j meju* (3.).

Slogotvorno *r* ne dolazi s popratnim vokalom: *tvrd'* (1.), *Hrvatih* (1.) *umrvšihъ* (2.), *utvrditi* (3.), *tvrdinju* (3.), *smr'ti* (6.), *dr'žati* (6.), *vrt'lom'* (7.), *trgom* (7.), *pridrži* (7.), *pr'vo* (7.). Sekundarno *r < ri* ne provodi se u obliku *prnese* (8.). Slogotvorno *l* možemo naći neizmijenjeno, primjerice u prezimenima *Vlkotić* (1.) i *Glčić* (1.) te leksemima: *dlgovane* (1.), *plni* (3.). Ponegdje je i vokalizirano u *u*: *dugovan'em'* (8.).

Fonem *h* nalazimo u svim pozicijama: *Hrvatih'* (1.), *Vlah* (1.), *preehranivši* (1.), *kupih* (3.), *grihe* (6.), ali se u inicijalnomu slogu ponegdje i gubi: *tijah* (4.), *oću* (5.).

Dočetno slogotvorno *l* u muškome rodu glagolskoga pridjeva radnog uvijek ostaje: *učinil'* (1.), *ukral* (1.), *vzel'* (1.), *kupil* (4.), *postavil* (5.), *naložil* (5.), *raz'bil'* (6.), *od'lučil'* (7.), *ostavil'* (7.), *zagovaral* (8.), a nalazimo ga i u imenici *del* (3.) te pridjevu *cel'* (3.).

Pronalazimo skupine: /čt/: *počteno* (2.), *počtovani* (3.), *počtenim* (3.); /čl/: *človik* (2.); /vs/: *vsaki* (1.), *vsimъ* (2.), *vsako* (3.), iako u listini iz Modruša nalazimo metatezu: *svaku*, *svim'*, *svakimu*; /šp/: *špana* (3.); /šk/: *škodu* (1.), *škopice* (3.); /vz/: *vzgovori* (3.), *vzimati* (3.), *v'zveličenoga* (7.), *v'zmož'noga* (7.); /št/: *poš'tovani* (6.).

Prijedlog *v* ponegdje dolazi i u obliku *u*. Primjerice u drugome se tekstu bilježi *v pameti i v razumi*, ali *u boga i u vas*. U trećem se tekstu u istoj rečenici pojavljuju oba ostvaraja: *v Seni u crikvi*. Možemo pretpostaviti da su dva oblika istoga prijedloga korištena s različitim semantičkim značenjem. Prijedlog s oblikom *v* realizira se kod izražavanja lokucije, konkretnoga mjesta. U drugome se tekstu govori kako je čovjek bio *v teli slab, a v pameti i v razumi svoem celb i zdravъ*. *U* dolazi kod izražavanja duhovnih „mjesta" ili nečega nematerijalnoga: *prosim u boga i u vasъ*. U drugim je listinama prijedlog

ostvaren kao *v* ili se miješa taj oblik s oblikom *va*: pr. u listini iz Kasega pojavljuje se oblik *v* i *va* bez pravopisne distinkcije, odnosno pojavljuju se različiti ostvaraji iako slijede isti fonemi (*V tom* i *va tu*).

Prijedlog *k* u jednome primjeru nalazimo kao *h*: *h Grginu dvoru* (5.), ali to pripisujemo pisanju prema izgovoru jer se ubrzo pojavljuje oblik *k dvoru Grginu* (5.). Ovu pojavu objašnjavamo asimilacijom. Naime fonem *g* je zvučan, dok je *k* bezzvučan. Prema izgovoru, dakle, nikako ne bi bio *k*. Fonem *k* je zamijenjen fonemom *h* jer se oba tvore iza tvrdoga nepca.

Prijedlog *s/sa* realizira se kao *s*, *s'*, *š* i *z*. U nekim primjerima možemo posvjedočiti da je distinkcija oblika ovoga prijedloga nastala jednačenjem po zvučnosti, međutim ovo nije sustavno niti unutar istih tekstova, pr. *z druge*, ali *s bratju* (5.). Iako su fonemi *lj* i *nj* bili dio fonološkoga sustava, tekstovi su pisani glagoljicom u kojoj nije bilo grafema za ta dva fonema pa se oni bilježe grafemima *l* i *n*: *verovan'ee* (1.), *kralev'stva* (1.), *zemle* (2.), *nega* (2.), *umilenim'* (3.), *vladaniem* (3.), *znane* (4.), *razvalen'ê* (5.), *dugovan'e* (5.), *daemo* (7.), *znan'e* (7.) *nimi* (8.). Fonem /*l*/ se kao *lj* pojavljuje u svega nekoliko primjera: *zemlju* (2.), *ljudi* (3.), *bolje* (4.), a *nj* je još rjeđi: *iminji* (1.).

Kontrakcija zamjenica dosljedno se provodi: *kih'* (1.), *ki* (2.), *kom* (2.), *kih* (3.), *kim'* (3.), *ka* (4.), *ke* (5.).

Sibilarizacija se uglavnom provodi: *Vlasi* (1.), *v Medci* (2.), *v Lici* (3.), ali nalazimo i primjer *v Liki* (3.).

Praslavenski nazalni *o* vokalizirao se u *u*: *budući* (2.), ali nalazimo i primjer s *a*: *(tim) patom* (2.). Ova pojava iznenađuje ako znamo koliko je taj refleks periferan. Međutim pojavljuje se više puta unutar listine iz 1469. pa ne možemo govoriti o pisarskoj greški. Samo je na jednome mjestu u tekstu iz Perušića naveden oblik *sodci*, ali isti se leksem spominje više puta u tekstu i to svaki drugi put kao *sudci*.

Nazalni *ɛ* ostvaruje se kao *e*, ali pronalazimo i primjer *počaše* (5.) gdje je *a* refleks prednjojezičnoga *ɛ* što je tipično čakavska pojava. U listini iz Kasega i iz Perušića nalazimo oba primjera: *počeše* i *počaše* što svjedoči o paralelnoj uporabi i o početku provođenja jezične promjene.

Protetsko *j* dolazi u primjeru *Jandriji* (4.), a nalazimo i primjere bez protetskoga *j* kao što je *e* u značenju 3. lica jednine pomoćnoga glagola biti, *Elene* (6.), *ed'nu* (6.), *esmo* (6.), *ednoga* (8.).

U posuđenica bilježimo primjer zamjene vokala *o* s *u*: *oktubra* (5.), *kapitula* (6.), prezime Frankopan zabilježeno je kao *Frankapan* (6.), a ime Nikola u svome čakavskom obliku kao *Mikula* (7.).

Kada je glagol *iti* složen s prefiksom koji završava na vokal, skupovi *-jt/-jd* ostaju nepredmetnuti (Kuzmić, 2001 : 11): *poiti* (5.). U nekim je primjerima jotacija naznačena, ali nije provedena: *brat'ju* (5.), *brat'e* (5.), *vistju* (7.), *pečatjum* (7.), dok je negdje provedena: *plaća* (5.).

Upitno-odnosna zamjenica za neživo u svim je tekstovima *ča*, a tu su i njezine izvedenice kao što je *zač'*.

Pisari su se češće držali etimološkoga načina pisanja što nas upućuje na to da su poznavali tadašnje uzuse pisanja (Kuzmić, 2001 : 5): *Tvrdko* (2.), *Ždribčić* (2.), *sudci* (2.), *pod'knežin* (7.), *dohod'ka* (7.), *zvrh'* (7.), *sudčie* (8.), *podstenan'* (8.). Samo u prvoj listini uvijek nalazimo primjere s fonološkim načinom pisanja: *sut'ci* (1.), *hrvackih* (1.), *općinah* (1.). U većini se tekstova miješaju etimološki i fonološki način, iako etimološki dominira; u listini iz Senja pojavljuje se i primjer *sudcev'* i *sutci*.

Nije postojao grafem za fonem *j* pa se bilježio na više načina. Između dvaju vokala od kojih je drugi prednjojezični glas *e* ili *i*: *takoe* (1.), *noi* (1.), *pristoi* (1.), *niedan* (1.), *gaev'* (1.), *likoe* (1.), *dostoi* (3.), *troe* (3.), *prodae* (4.), *zabašue* (4.), *našei* (6.), *gospoe* (7.), *imenue* (8.), *svoe* (8.). Fonem *j* često se

fiksira grafemom *i*: *mei* (1.), *Voivoda* (1.), *naiprvo* (1.), *naidosmo* (3.), *daite* (3.), *gledaite* (5.), *pomagaite* (5.), *toi* (6.), *dostoi* (6.), *pisai* (6.), *svoioi* (7.), *rečeno* (8.).

3. MORFOLOGIJA

3.1. IMENICE

Analizirat ćemo imenice iz odabranih pravnih listina po rodovima pri čemu ćemo pokušati istražiti koje su deklinacije opstale. Očekujemo da su glavne deklinacije izgubile opreku po palatalnosti i da je samo jedna prevladala, dok su ostale deklinacije opstale u tragovima.

3.1.1. MUŠKI I SREDNJI ROD

U genitivu jednine muškoga i srednjega roda nastavak je *-a*: *rotna stola vlaškoga* (1.), *kralev'stva ugarskoga* (1.), *svetoga Ivana* (1.), *zla (...)* *učiniti* (1.), *od Sena* (6.), *ovoga svêta* (6.). Dativ jednine ima nastavak *-u*: *vsemu iminju* (1.). U lokativu jednine muškoga i srednjega roda nalazimo nastavak *-i* koji je *i* bio, odnosno mogao nastati iz glavnih deklinacija ovih rodova. U nepalatalnoj je deklinaciji bio jat, dok je u palatalnoj nastavak *-i*. Prema tome, odvojiti ćemo lokative s nepalatalnom osnovom od onih s palatalnom; nepalatalna: *v Podbrdi* (1.), *v stoli* (2.), *v teli* (2.), *v pameti* (2.), *v razumi* (2.), *v Medci* (2.), *v pan'ceri* (5.), *v Otočci* (6.), *na Kocli brdi* (7.), *na stoli* (8.); palatalna: *na nom iminji* (1.), *v Seni* (3.). Mlađi nastavak *-u* mogao je doći prema u-deklinaciji muškoga roda: *v Kožlu rogu* (1.), *po zakonu* (3.), *po redu* (5.), *po mom' našem' listu* (6.), *na kom' selu* (7.), *u (...)* *zdrav'ju* (7.). U akuzativu jednine muškoga roda u glagolskih imenica dolazi oblik *dlgovane* (1.), dok je nominativni oblik *dlgovan'ee* (1.), ali ovo je vjerojatno pogreška. U ostalim je primjerima akuzativ za neživo izjednačen s nominativom: *imismo (...)* *pln svitb i cel' dogovor* (3.), dok je akuzativ za živo različit od nominativa: *koga kmeta (...)* *ukral* (1.). Vokativ jednine muškoga roda dolazi s nastavkom *-e* i provodi se

palatalizacija: *kneže* (2.), *vladan'e* (2.), *pristave* (5.). Instrumental jednine muškoga roda ima nastavke *-om/-em* ovisno o palatalnosti osnove: *razboem vzeti* (1.), *večnim zakonom* (2.), *s' oruž'em* (5.).

Množina muškoga i srednjega roda je kratka: *k'nezi* (1.), *stoli* (3.), *listi* (3.). Duga je množina u primjeru: *kraljevimi* (3.). Prevladavaju kratke množine. Genitivi množine m. i s. r. imaju nulti morfem (Ø) uz relacijski morfem *-ov/-ev* u nekim primjerima koji je svojstven čakavskome narječju, a naslijeđen iz u-deklinacije muškoga roda: *Vlahov'* (1.), *gaev'* (1.), *žit'* (1.), *sinokoš* (1.), *kmetov'* (1.), *sudcev'* (3.), *malinov'* (5.), *dukatov'* (5.), *španov'* (5.), (z) *Balić'* (8.), (z) *Dugopolac* (8.). Dativ množine m. i s. r. dolazi s nastavkom *-om* prema nekadašnjoj nepalatalnoj glavnoj deklinaciji: *nim kmetom'* (1.), *fratromь* (2.), *zakonom'* (3.). Lokativ množine m. i s. r. dolazi s nastavkom *-ih* prema glavnim deklinacijama: *v Hrvatih* (1.), *v gaih* (1.), *v tezih* (1.), *letih* (3.), *vratih* (5.). Instrumental m. r. u množini dolazi s nastavkom *-i*: *(visućimi) pečati* (1.), *s junaci* (5.).

Primjeri naslijeđeni iz sporednih deklinacija izrazito su rijetki. Primjer *s ludi* (5.) sklanjao se prema i-deklinaciji. U i-deklinaciji m. r. nastavak instrumentala množine bio je *-ьmi*. Prema tome zaključujemo da se i ovaj leksem poveo za glavnim deklinacijama. U instrumentalu je množine glavnih sklonidbi bio *-y* u nepalatalnoj i *-i* u palatalnoj deklinaciji. Primjeri naslijeđeni iz n-deklinacije srednjega roda su odreda oblici leksema *ime*. Frekventan je lokativ jednine koji glasi *po imeni*. Ponovno bilježimo prevladavanje glavnih deklinacija. U lokativu je jednine nepalatalne deklinacije bio *jat*, a palatalne *-i*. Instrumental jednine također svjedoči prevladavanju glavnih deklinacija nad sporednima. U ovome konkretnom slučaju, prevladava nepalatalna deklinacija koja je imala nastavak *-омь*: *imenom* (7.).

3.1.2. ŽENSKI ROD

Genitiv jednine ženskoga roda ima nastavak *-e* što svjedoči da je prevladala glavna palatalna deklinacija. U njoj je nastavak bio *ę*: *svete krune* (1.), *ni škode* (1.), *z druge strane* (5.). Ne nalazimo primjere s palatalnim osnovama. U dativu i lokativu jednine nastavak je *-i*, a mogao je nastati prema refleksu jata *a*-deklinacije ili prema *ja*-deklinaciji koja je već imala upravo nastavak *-i*. Podijelit ćemo ove lekseme prema palatalnosti osnova: nepalatalni: *v Lici* (1.), *na Gori* (1.), *na Melnici* (4.), *k materi Matijaševi* (4.), *na Švici* (6.), *po našei smr'ti* (6.), *na tošici* (7.); palatalna: *po prošni* (3.), *u dobroj svojoj moći* (7.). Jednina imenica ženskoga roda u akuzativu dolazi s nastavkom *-u*. Ovaj nastavak svjedoči fonološkoj promjeni nazalnoga *o* u *u*. Obje su glavne deklinacije imale taj nastavak: *učinismo slobošćinu* (1.), *dileći pravdu* (3.), *za dotu* (3.), *orijunali tvrđinju* (3.), *dah na tu sinokošu* (4.), *na vič'nu slavu onoga sv(ê)ta* (6.), *služiti (...)* *ed'nu misu* (6.). U instrumentalu jednine nastavak je *-om* koji je bio i ostao nastavak za muški i srednji rod u tome padežu, a preuzet je iz glavnih deklinacija: *gusom vzel* (1.).

U genitivu množine ženskoga roda nalazimo nastavak *-Ø* koji je mogao doći prema glavnim i konsonantskim deklinacijama: *duš'* (1.), *općin'* (1.), *hiž'* (5.). Lokativ množine ž. r. ima nastavak *-ah*, također prema glavnim deklinacijama: *općinah* (1.), *(v') Modrušah* (7.), *v zem'lah'* (7.), *sinogošah* (7.). Sam naziv listine *U Modrušah* upućuje na to da je imenica Modruš(a) bila ženskoga roda u vremenu pisanja. Nastavak *-ah* u lokativu množine naslijeđen je iz deklinacija za ženski rod i ne pronalazimo ga u ostalim rodovima. Instrumental množine istoga roda ima nastavak *-ami*: *ženami* (5.).

Primjeri naslijeđeni iz sporednih deklinacija ponovno su vrlo rijetki. Imenica *rêč* sklanjala se prema *i*-deklinaciji. Genitiv jednine glasi *riči* (3.). Ovaj nastavak odgovara onome koji je i imala ta stara deklinacija, ali na temelju jednoga primjera ne možemo donositi zaključke o sudbini starih deklinacija.

Imenica *crikva* sklanjala se prema v-deklinaciji. G mn. ž. r. te imenice realizira se kao *crikav* koji je naslijeđen iz oblika koji se realizirao nerelacijskim morfemom iz v-deklinacije koji je glasio *-ɔv* i nastavkom *ɔ*. Primjer za dativ jednine je *crikvi* (7.), ali prema tome ne možemo donositi zaključke jer su sve deklinacije ženskoga roda u tome padežu imale taj nastavak (a-deklinacija je imala *jat*). Akuzativ jednine bilježi se kao *crikvu* (7.). Iz ovoga primjera možemo zaključiti kako je ponovno prevladala glavna deklinacija. Obje su imale nastavak *-o* koji se vokalizirao u *-u*.

Glagolske se imenice u 1. listini tvore nastavkom *-ee*: *verovan'ee*, *dlgovan'ee*, u 2. listini s nastavkom *-e*: *vladan'e*, *svršen'emь*, u 3. i 7. listini nalazimo je u nekoliko primjera s provedenom jotacijom. Kako nije postojao znak za *nj*, taj se fonem bilježio kao *ni*: *uprošeniem* (3.), *uzdržanie* (3.), *odazvania* (7.).

3.2. PRIDJEVI I ZAMJENICE

Ove dvije kategorije uglavnom se proučavaju zajedno jer ih veže pridjevsko-zamjenička deklinacija. U listinama nalazimo primjere pokaznih, povratnih i neodređenih zamjenica te proučavamo odnos palatalnosti i nepalatalnosti u ovim stoljećima.

Većina pridjeva može biti u određenom i neodređenome obliku. U određenome obliku su: *plemenitoga* (2.), *počtovani* (3.), u neodređenom obliku: *plemenita* (2.) (ovo je G jd. m. r.), *plemenit* (5.).

U pridjeva su se na nepalatalne osnove ponekad dodavali palatalni nastavci. To ovdje nije ovjereno. Nepalatalne osnove dolaze s nepalatalnim nastavcima: *svetoga* (1.), *plemenitoga* (2.), *rečenoga* (2.), *toga* (2.). Palatalne osnove dolaze s palatalnim nastavcima: *preminu'všega* (2.), *vašega* (2.).

Neki su pridjevi nastali od participa prezenta aktivnog i aktivnog participa preterita prvoga: *pod našimi visućimi pečati* (1.), *nega umrvšihъ* (2.).

Komparativi se bilježe s nastavkom *-ši*: *vekše (verovane)* (3.).

Pokazne zamjenice nalazimo u oblicima: *ovo* (2.), *to* (2.), *timъ* (2.), *totu* (2.), *ovimъ* (2.), *otu* (7.), *ti (dohodak)* (7.).

Neodređene su zamjenice vrlo rijetke: *ništar* (5.).

Zamjenica *vse* uglavnom dolazi u tom obliku: *vsi dobri Vlasi* (1.), *vsaki nas prehranivši* (1.), *vsimъ i svakomu komu se prisoj* (2.), *vsaki samodrug* (3.), *vsako sedmo* (3.), *vas' razvalen i razbrcan* (5.), *vse kuće* (5.), *vsi* (8.). U listini iz Modruša nalazimo metatezu: *svaku, svim', svakimu*.

Povratna zamjenica *se* u instrumentalu jednine čuva oblik *sobu* (8.), ali se češće pojavljuje kao *sobom* (8.).

Genitiv množine ima nastavak *-ih*: *hrvackih Vlahov'* (1.), *rečenih kmetov'* (1.), *naših' duš spasenê* (1.), *naših' općin'* (1.), *tih' obodvih' crikav'* (7.).

U lokativu množine nalazimo isti nastavak *-ih*: *naših* (1.), *g(ospo)dnih* (3.), *h(risto)vih* (3.), *dvornih* (5.), *težatih'* (7.). Nastavak *-i* bilježi se kod posvojnoga pridjeva: *kralevi stoli* (2.).

U instrumentalu se množine zamjenica i pridjeva bilježi nastavak *-ami/-imi*: *nami* (1.), *našimi* (1.), *visućimi* (1.), *plemenitimi* (3.).

3.3. GLAGOLI

Infinitivi su cjeloviti: *viditi* (1.), *trti* (1.), *ukrasti* (1.), *učiniti* (1.), *nositi* (3.), *sreevati* (3.), *priimati* (3.), *staviti* (3.), *poiti* (3.), *prepisati* (3.), *kupiti* (4.), *nuditi* (4.), *pripravlati* (5.), *ekzaminati* (5.), *načiniti* (6.), *popelati* (8.).

Prezent ne čuva starinu i puno je rjeđi od aorista i imperfekta. Starinu ponajbolje procjenjujemo prema oblicima za 1. 1. jd. i 3. 1. jd. i mn. koji inače čuvaju najviše starine. (Kuzmić, 2009 : 430) U 1. 1. jd. nalazimo nastavak *-am/-im/-em*: *ostavlamb* (2.), *prosimb* (2.), *pitam'* (3.), *grem* (5.), *govorim* (8.), *zagovaram* (8.). Ovi su nastavci potekli od atematskih glagola koji su bili malobrojniji, ali frekventniji od onih s nastavkom *-u*. Nastavak *-u*: *oću* (5.), *neću* (8.). Primjeri za 3. 1. jd: *pride* (1.), *ostae* (1.), *prodae* (4.). U 3. 1. mn. dolazi nastavak *-ju*: *imaju* (3.), *-du*: *gredu* (5.), *-u*: *nisu* (8.), *-e*: *pročte* (8.). Stari nastavci za treće lice jednine i množine prezenta su *-tb/-qtb*, ali oni se u ovim listinama ne čuvaju. Prezent nalazimo i u primjeru u kojem bismo očekivali imperfekt: *Ča smo sudili – sudimo* (5.), ali ovo može biti pisarska pogreška obzirom da se malo niže u istom tekstu nalazi konstrukcija *sudili, sudismo*. Prvo lice množine prezenta bilježi se u primjerima: *damo* (1.), *daemo* (3.), *nećemo* (5.), *pačamo* (5.).

Aorist i imperfekt dobro se čuvaju u pravnim spomenicima. (Kuzmić, 2009 : 430) Aorist se tvori od svršenih oblika u 1. licu jednine: *smislih* (4.), *poslah* (4.), *dah* (4.), *kupih* (4.), *bih* (5.). U 3. licu jednine: *učini* (2.), *prikaza* (3.), *pristupi* (3.), *vzgovori* (3.), *reče* (3.), *poruči* (4.), *poče* (5.), *imenova* (8.). U 1. licu množine: *učinismo* (1.), *das'mo* (1.), *potvrdismo* (2.), *pridasmo* (3.), *naidosmo* (4.), *zavezasmo* (6.), *poidosmo* (7.), *imasmo* (7.), *načinismo* (7.), *utamismo* (7.), *bismo* (7.). Prema ovim primjerima zaključujemo kako asigmatski aorist nije opstao niti u tragovima, a sigmatski je drugi aorist opstao kod glagola e-tipa. U svim drugim primjerima prevladao je sigmatski prvi aorist. U 2. licu množine: *biste* (2.). U 3. licu množine: *biše* (2.), *podriše* (5.), *rekoše* (5.), *prisegoše* (5.), *počeše* (5.), *imenovaše* (8.). Tvori se i od nesvršenih: *idoše* (5.), *priseže* (5.). Imperfekt 1. lica jednine: *tijah* (4.). U 3. licu jednine: *siêše* (2.), *imaše* (7.). U 1. licu množine: *sinaêhomo* (2.), *imismo* (3.). U 3. licu množine: *potribovahu* (2.), *bihu* (5.), *gospodovahu* (7.).

Futur drugi susrećemo rijetko, a tvori se svršenim prezentom glagola *biti* kojem se dodaje particip preterita aktivnoga drugog (Kuzmić, 2009 : 430): *буду украј (1.)*.

Kondicional prvi tvori se pomoću posebnog oblika glagola *biti* za tvorbu kondicionala i participa preterita aktivnoga drugog (Kuzmić, 2009 : 430): *ки годи би Влах' наших опџин' ко злу учинил' (...)* *али би кога кмета в иминји реџеном' ки су и ки наприд буду украј али гусом взел' али би послом' више писаним' ким годи законом' зло али шкоду учи(ни)л' (1.)*, *би били (1.)*, *да бисте намъ та тиштamentъ в' ваšem стoли потврдили (2.)*, *да бисмо раџили (3.)*, *да би купил (4.)*, *да би имел екзамнати (5.)*, *да ми не бисмо симо пришли (5.)*, *како би он'ди служ'ба божиѐ непoман'кала (6.)*, *би раз'бил' (6.)* *док'ле би се та миса за нас' служила (6.)*.

Eduard Hercigonja govori o konstrukciji: protaza *ako* + apodoza imperativ 3. l. jd. glagola *imati* + infinitiv (Hercigonja, 1990 : 102) koju nalazimo i u ovim listinama: *ako bi bile ke časti ili škopice da se imaju na troe diliti. (3.)*. Imperativ se tvori glagolom *imati* i infinitivom: *niedan Vlah' meni nami ki su v naših općinah ni imi nim' poslom' niednim' zakonom' zla ni škode učiniti ni razboem' vzeti (1.)*, *ima nositi nož (3.)*, *ima pravdu davati (3.)*, *ima biti sloboščina vaša (3.)* *ima rovaše primiti (3.)*, *da se ima davati na svaku Mikulju dva zlata crikvi (7.)*, *imaju popelati i imenovati ednoga svoje sudčie (8.)*. Tvori se i česticom *da* i prezentom: *da se služi (2.)*, *Odluči špan' i sudci da gre edna strani i druga (7.)*. Imperativ dolazi i u jednostavnome obliku: *daite (3.)*, *Sliši (5.)*, *Hod'te (5.)*, *budi (5.)*, *slišite (8.)*.

Aktivni particip preterita prvog tvori se infinitivnom osnovom s hijatskim *v* i nastavcima *-ši* u jednini i *-še* u množini (Kuzmić, 2009 : 431): *preehranivši (1.)*, *vidivši (2.)*, *pročtavši (3.)*, *razumivši (3.)*, *imivši (3.)*, *obedvavši (5.)*, *pomisliv'ši (6.)*. Bez hijatskoga *v* dolazi u primjeru: *pošadši (5.)*.

Aktivni se particip prezenta tvori od prezentske osnove i nastavaka *-ući/-eći* (Kuzmić, 2009 : 431): *lučēci (2.)*, *будући (2.)*, *proseći (3.)*, *dileći (3.)*,

pridajući (3.), odnimljujući (3.), govoreći (5.), kažeći (5.), visući (6.), praveći (6.). Oblik *budući* dolazi u značenju *bivajući: budući v teli slabь (2.), Budući ondi v Kasezih (5.), budući u dobroj svojoj moći i zdrav'ju svoga života (7.).* Aktivni participi preterita i prezenta uglavnom dolaze u službi predikatnoga proširka: *prehranivši sprovoditi, pravde lučeći kje potribovahu, ne pridajući ni odnimljući prepisati, proseći da bismo računali.* Uvijek dolaze u istim oblicima, razlikuju se samo po broju pa nisu deklinabilni.

Particip preterita pasivnoga nalazimo s nastavcima: *-n, -na, -no.* U jednini muškoga roda: *plaćen (1.), otvoren (3.), razvalen (5.), razbrcan (5.), potriban' (6.), odlučan' (8.).* U jednini srednjega roda: *neodazvano (4.), imenovano (7.), davano (7.).* Množina muškoga roda: *poslani (1.), rečeni (3.), posledni (5.), usrani (5.), pisani (7.), dileni (8.).* Množina ženskoga roda: *sažgane (5.), razvržene (5.).*

3.4. BROJEVI

Nalazimo primjere s rednim brojevima: *druga misa (2.), naidosmo e pečati šestimi zdola po zakonu (3.), z druge strane (5.).* Primjer s leksemom *obadva* sklanja se prema pridjevskoj deklinaciji: *tih obodvih' crikav' (7.).* Zanimljiv je primjer: *ednučь i drugočь po zakoni (2.)* čiji se oblik povezuje s kajkavskim. Od prirodnih brojeva u tekstu ovjeravamo samo broj dva: *soldin ali dva (5.), kadi su bila dva malina (6.), oće popelati za sobom' oba dva zgora rečena (8.).*

4. SINTAKSA

Kategorija se posvojnosti izražava oblicima posvojnih zamjenica: *naš' list' (1.), naših' općinah (1.), naših' duš' (1.), našь stolь (2.), našem' gradu (6.), naš' pečat' (6.), negova žena (7.).* Izriče se i oblikom posvojne zamjenice u genitivu: *nega sinь (2.), nega umrvšihь (2.), nega plemenščini (5.), nega brat'e*

(5.) *nega d(u)še* (6.), *nega stanie* (6.), *nih' vinogradi* (7.), *nega kun'ven'tom'* (7.) *nih' stupiči* (8.). Posvojnost se izražava i u obliku posvojnoga genitiva: *svetoga Ivana crikve* (1.), *stola kraleva* (2.), *ždrib zemle* (2.), *zakona vašega* (2.), *reda s(ve)toga Franciska gvardiën* (3.), *dvora negova* (7.). Bilježi se i oblikom posvojnoga pridjeva koji je ispred imenice koju opisuje: *kralavi stoli* (2.), *s(veta)go Iv(a)na* (2.), *Stipana zem'la* (7.), *Pavlova sina* (8.).

Enklitike i negacije dolaze u istim položajima kao i danas: (...) *indi gdi e iminee* (1.), *n(e) imii rečenomu iminju niednoga zla učiniti* (1.), *ki e bilo pus'to* (6.), *su bila dva malina* (6.). Primjeri u kojima je glagol *biti* u inverznome položaju bilježe se u naglašenu obliku: *esmo dali* (6.).

Uporaba zamjenice *čiji* je u obliku *kih: kih obraz* (3.).

Sindetičku dvojину i množinu bilježimo u primjerima: *a na to dlgovane dasmo prokoratore Ivana Sopkovića i Jurja Ružića da ona mozita na dlgovane svetoga Ivana crikve v Lici na Gori govoriti* (1.), *kadi su bila dva malina, ka sta bila naša vlašća* (6.), *To sta zvrh' toga duga plemeniti i poš'tuvani muž pod'knežin' Apai Likovič' (...) (7.)*

Veznik *ni* upotrebljava se često pri nabranju: *niednog zla učiniti, ni gaev' pasti ni žit' ni sinokoš trti ni rečenih kmetov' gusom' vzeti ni ukrasti ni nijednim zakonom zla ni škode učiniti ni ga stvoriti smiite* (1.), *zač' to ni moé poruka ni moi sud'* (8.).

Specifično je za veznički inventar unutar sintakse uporaba oblika rastavnoga veznika *ali* u značenju *ili: Dai mu soldin ali dva* (5.). Oblik *zač* koristi se u značenju *jer: zač e to vaš' sud' i vaša poruka* (8.).

U listini se iz Kasega bilježi konstrukcija *V tom' toga* u značenju priloga *tada*.

5. NEŠTO O LEKSIKU I STILU PRAVNIH SPOMENIKA

Tuđice su u hrvatskim pravnim spomenicima uglavnom romanskoga podrijetla ili barem nastale romanskim posredovanjem iz latinskoga ili grčkoga jezika (Kuzmić, 2009 : 440): *škoda* (1.), *prokorator* (1.), *tištament* (2.), *gvardiën* (3.), *špani* (3.), *kapitul* (3.), *ekzaminati* (5.), *kaštelom* (8.), *sentenciê* (8.).

Pravna terminologija hrvatskoga podrijetla: *rotna* (1.), *pečati* (1.), *sudci* (2.), *svidoci* (2.), *knezь* (2.), *zakonom* (3.), *kralevi* (3.), *župan* (3.), *zalog* (4.), *plemenščina* (5.), *porotnike* (8.), *pristav* (8.), *priseći* (8.), *pravda* (8.). Stranoga podrijetla: *škode* (1.), *prokoratore* (1.), *špani* (3.), *pene* (5.), *sentenciê* (8.). Crkvena terminologija hrvatskoga podrijetla: *crikvi* (1.), *biskupa* (7.), *dohod'ka* (7.). Stranoga podrijetla: *fr(a)tar* (2.), *priur* (2.), *biškuplak* (3.), *g(v)ardijan* (4.), *karin'* (6.). Svjetovna terminologija hrvatskoga podrijetla: *općinah* (1.), *kmeta* (1.). Stranoga podrijetla: *lib(a)r* (1.), *dukat'* (4.), *soldin* (5.), *kaštel* (8.). Termini predstavljaju leksički sloj u kojem je najmanje prisutan domaći utjecaj. Većina je termina internacionalno poznata pa zahvalna u kontekstu pravnih spisa koje treba razumjeti širi sloj ljudi. (Šupljika, 2016 : 35)

Javlja se frazemi o kojima govori i Boris Kuzmić. Zanimljiva je konstrukcija *gusom vzeti* koja se pojavljuje u listini iz 1433., a koju Josip Vončina objašnjava kao uzeti na razbojnički način. Ova je konstrukcija imala stalnu adverbijanu službu. Frazem *Imismo (...) pln svitь i cel' dogovor* (3.) Boris Kuzmić prevodi kao savjetovati i dogovoriti se (Kuzmić, 2009 : 441). Bilježi se i frazem *ne pačamo se va tu vodu* (5.).

6. STRUKTURA JAVNIH ISPRAVA

Struktura se javnih isprava uglavnom ponavljala. U taj se protokol uvrštavala invokacija, intitulacija, inskripcija i salutacija. (Kuzmić, 2009 : 443)

Invokacija dolazi samo u listini iz Modruša koja započinje: *Va ime božie amen'*. Ostale listine započinju intitulacijom i često odmah nastavljaju s

inscripcijom: *Mi Antol' Ivković' i Ivan Herendić' k'nezi vlaški (1.), Ja fra Marko g(v)ardijan slunski dam' na znane (...) (4.), Mi knez' Žig'munt' de Fran'kapan', krč'ki, sen'ski, mod'ruš'ki i pročaê damo na znan'e po mom' našem' listu v'sim i v'sakomu, komu se dostoi (6.).* Listine iz Kasega i Perušića prenesene su bez formalnoga početka: *Budući ondi v Kasezih (...) (5.), kadi bi na stoli buškom pod' kaštelom' Perušića, odlučiše špan i su(d)ci, da se pročte sentenciê bana. (8.).*

Salutacija kao pozdravna formula uglavnom ne dolazi. Na kraju su većine listina datacije i ponegdje lokacije pisanja ili potpisi pisara: *dan v Seni u crikvi katedralskoj devi slavne Marie Bogorodice v letih (...) (3.).*

Arenge su rijetke u srednjovjekovnoj hrvatskoglagoljskoj građi, a sadrže ih uglavnom neke frankopanske isprave. Njihova je funkcija ostvarivanje svečanoga pristupa pravnome aktu oslanjajući se na biblijsko iskustvo koje najčešće suprotstavlja život i smrt, prolaznost i vječnost. (Kuzmić, 2009 : 444) Nalazimo ih samo u listini iz Otočca: *A mi pomisliv'ši na kratak' žitak' ovoga sv(ê)ta a na vič'nu slavu onoga sv(ê)ta, esmo dali i dotali ed'no maliniš'êce (...).*

Dispozicija: *dali i dotali (6.).*

Sankcije potvrđujemo u sljedećim primjerima: *ki godi bi Vlah' naših' općin' ko zlu učinil' rečenomu iminju v sinokošah' v gaih v žiti v težih ali bi' koga kmeta v iminji rečenom' ki su i ki naprid' budu ukral ali gusom' vzel' ali bi poslom' više pisanim' kim godi zakonom' zlo ali škodu uči(ni)l' . da ostae g(ospo)dinu . 1 . (=50) lib(a)r a strani tolikoe . ki zarok plaćen ali neplaćen (1.), Ako nas vsih' ne pokolete, nećete vlisti va v' dvor, er mi prez zakona činite (5.), ako li mi ih nepostaviš, a ê se od sada vzimam' sa vsim' tim' dugovan'em' v kraljev' dvor, i daju ti roka, da prideš na pravdu ·i· dan' po Miholi. (8.).*

Datacija se bilježi na kraju listina na sljedeće načine: *pod' let' ot poroda bože miseca julee dan .zi. (=19) (1.), letъ g(ospod)niъ .č. .u. .m. .z. (=*

1469) sektebra d(a)nъ .z. (=9) (2.), v letih h(risto)vih .č. .f. .vi. (=1513) mae dan .b. (= 2) il pr(o)č(ae) (3.), miseca av'gusta d(a)n(a)' .a. .i., na lit' (gospo)hnih' .č·u·k·g· (6.), Pisano na let' božih' .č·u·m·v· avgusta dan' .g· (7.), .č·f·g· aprila dan'.z· (...) .i· dan' po Miholi (8.). Datacija je naznačena na početku samo u listini iz Kasega: 1513. oktobra na dan 10, va vrime od polne. U listini iz Slunja nije naznačena.

7. ZAKLJUČAK

Analiza se pravnih tekstova koje donosimo u prilogu većinom temeljila na specifičnostima pravnih tekstova s kraja srednjega i početka novoga vijeka koje donosi Boris Kuzmić (Kuzmić, 2009, 2011), a u želji da budemo što dosljedniji u pristupu. Iz svega toga izvodimo zaključak da tekstovi ne čuvaju izrazitu starinu, ali nam svjedoče o njoj brojnim tragovima. Između ostaloga, ovaj zaključak izvodimo i prema rijetkim primjerima gdje se nekadašnji *ę* ispred *j*, *č* i *ž* realizirao kao *a*, prema oblicima prezenta koji su prema svome nastavku -*am/-em/-im/-u* isti današnjima te rijetkim primjerima gdje je održana sindetička dvojina i množina.

Od fonoloških je značajki najzanimljivije bilo proučavanje refleksa jata, osobito u odnosu na današnje stanje. Doduše, za prve dvije listine nije utvrđeno točno mjesto odakle dolaze već je samo naznačeno da su iz Like pa ih ne možemo sa sigurnošću usporediti s današnjim stanjem. U prvoj je listini pisar dosljedni ikavac, ali i dalje ima neke stalne ekavizme, dok u drugoj listini bilježimo ikavsko-ekavski refleks jata. U listini iz Otočca pronalazimo isključivo ikavske reflekse jata. Neobično je što je refleks jata iz senjske listine ostao isti (ikavsko-ekavski) do danas ako znamo da se otočki promijenio (Otočac je danas područje ikavsko-ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja), ali to može ovisiti o pisaru koji nam ne jamči da je izvorni govornik toga područja. Ovo je, dakako, zona spekulacije jer nemamo dokaza o njegovome podrijetlu. Zanimljivo je i primjerice što je listina iz Perušića ikavsko-ekavska, a danas pripada ikavskome novoštokavskome dijalektu kao i Gospić koji se nalazi u blizini. Gospić se pojavljuje u ispravi hrvatsko-ugarskog kralja Bele IV. iz 1263. pod imenom Kaseg. (Preuzeto 23. 7. 2019. s <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22802>). U listini iz Kasega također bilježimo ikavsko-ekavski refleks jata pa to područje ima istu sudbina kao i Perušić. U modruškoj listini bilježimo ikavsko-ekavski refleks jata, a danas

se u okolici grada Ogulina bilježi upravo taj refleks. Specifično je za sve listine grafem *jat* koji je označavao uglavnom samo glasovnu sekvencu */ja/*.

Unutar fonologije proučavali smo i znak za poluglas koji se nije izgovarao, nije imao fonološku vrijednost, a koji se pisao samo kako bi se održala pisarska tradicija. Ako se vokalizirao, u jakom ili slabom položaju, onda je to, očekivano, *a*. Slogotvorni *r* ostaje neizmijenjen dok je *l* ponegdje održan kao takav. Zamjenice su redovito kontrahirane. Jotacija se rijetko provodi.

Proučavajući morfologiju utvrdili smo da su u imenica uglavnom opstale samo glavne deklinacije, dok su sporedne sačuvane u tragovima. U ženskome rodu prevladala je palatalna deklinacija nad nepalatalnom. Množine su većinom kratke. U pridjeva i zamjenica nepalatalne se osnove ne miješaju s palatalnim nastavcima, već nepalatalne osnove imaju nepalatalne nastavke, a palatalne osnove imaju palatalne nastavke. Kada je riječ o glagolima, infinitivi su cjeloviti, a prezent ne čuva starinu. Aorist i imperfekt se, kao i u većini pravnih spomenika iz ovih stoljeća, čuvaju. Aorist se tvori uglavnom svršenim glagolskim oblicima, ali nalazimo i primjere s nesvršenim oblicima. Imperfekt se tvori samo od nesvršenih glagolskih oblika. Kondicional je čest, a tvori se posebnim oblikom glagola *biti* za tvorbu kondicionala i participom preterita aktivnog drugog. Imperativi se tvore glagolom *imati* i infinitivima, veznikom *da* i prezentom te ga nalazimo i jednostavno tvorenoga.

Unutar sintakse kategorija se posvojnosti tvori oblicima posvojnih zamjenica, posvojnim genitivom te posvojnim pridjevima. Sindetička dvojina i množina nije česta, ali je u nekim primjerima opstala.

Smatramo da bi se u daljnjim proučavanjima zanimljivo bilo baviti onomastikom ovih i sličnih pravnih spomenika. Naime većina tekstova započinje nabranjem svjedoka ili barem ljudi koji su na neki način upleteni u pisanje ili kojih se novi propis izravno tiče. Među tim imenima često nalazimo one koji i dalje postoje na području Like.

POPIS LITERATURE

1. MILE BOGOVIĆ, Hrvatsko glagoljsko tisućljeće, u: Senjski zbornik, Senj, 1998.
2. JOSIP BRATULIĆ, Iz problematike proučavanja hrvatskih pravnih spomenika kao spomenika književnosti, u: Slovo, Zagreb, 1976.
3. ANTE GLAVIČIĆ, Pregled starokršćanske i srednjovjekovne baštine Like, Podgorja i grada Senja, u: Senjski zbornik, 2003.
4. EDUARD HERCIGONJA, Neke jezično-stilske značajke Vinodolskoga zakona (1288.) i Krčkoga (Vrbanskoga) statuta (1388.), u: Slovo, sv. 39-40 (1989-1990), Zagreb, 1990.
5. BORIS KUZMIĆ, Jezik Veprinačkog zakona (1507), u: Fluminensia god. 13., br. 1-2, Rijeka, 2001.
6. BORIS KUZMIĆ, Jezik hrvatskih srednjovjekovnih pravnih spomenika, u: Povijest hrvatskoga jezika, Srednji vijek, Croatica, 2009.
7. BORIS KUZMIĆ, Čakavski pravni tekstovi, u Povijest hrvatskoga jezika, 16. stoljeće, Croatica, 2011.
8. MIJO LONČARIĆ, Prilog dijalektnoj slici Like u ranim toponimima, u: Folia onomastica Croatica, br. 19, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje Republike Austrije 16, Zagreb, 2010.
9. FRANJE PUŠKARIĆ, Glagoljica u Gospićko-senjskoj biskupiji, u: Riječki teološki časopis, god. 25. (2017.), br. 2, Gospić, 2017.
10. KRISTINA ŠTRKALJ DESPOT, Sintaktička funkcija participa u hrvatskom jeziku u 15./16. stoljeća, Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 33 (2007), Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
11. DARJA ŠUPLJICA, Prilog leksičkoj analizi trsatskog statuta, u: Fluminensia god. 28. br.1., Rijeka, 2016.

12. MARIJANA TOMELIĆ ĆURLIN, O fonološkim obilježjima jezika Poljičkoga statuta i današnjega govora Srijana, u: Zbornik radova filozofskoga fakulteta u Splitu, Split, 2012.
13. SILVANA VRANIĆ; SANJA ZUBČIĆ, Hrvatska narječja, dijalekti i govori u 20. st., u Povijest hrvatskoga jezika, 20.st., Croatica, 2018.

IZVORI

1. EDUARD HERCIGONJA, Tropismena i trojezična kultura hrvatskog srednjovjekovlja, Matica hrvatska, Zagreb, 2006.
2. JOSIP VONČINA, Četiri glagoljske listine iz Like, u: Radovi Staroslavenskog instituta, knj. 2. 1955.

Internetski:

1. Acta Croatica = Listine Hrvatske / izdaje Ivan Kukuljević Sakcinski, Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
2. Preuzeto 23.7.2019. s:
<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22802>, natuknica *Gospić*

PRILOZI

TEKST 1.

Mi Antol' Ivković' . i Ivan Herendić' k'nezi vlaški . Pav(a)l' voivoda i sut'ci vlaš'ki po imeni Diên' Muš'kov/2/ić Jurai Ružić' Matiêš Vlkotić' i Matiêš' Glčić' . takoe pristava rotna stola vlaš'koga Matul' /3/ Pribanović' i Mikula Murgašić' . i takoe Ivan Sopković' Milota Krašić' Lukač' Milunović' To- maš' A/4/ladinić' Franko Danilović' Šimun Bilković' Grgur Bekušević' i Bartol' Čepnić' i vsi dobri Vla/5/si svete krune kraljev'stva ug(a)rskoga v Hrvatih' . damo viditi vsim' kim' se dostoi pred' kih' /6/ obraz' . ta naš' list' pride . da učinismo slobodšćinu vsemu iminju s(ve)toga Ivana crikve v Lici na Gori . naiprvo selu Čelopekom' i v Kožlu rogu i v Podbrdi i indi gdi e iminee s(ve)toga Ivana crikve /8/ ča k noi pristoi rečenomu iminju i nim' kmetom' ki su na nom iminji i ki naprid budu da niedan Vlah' /9/ mei nami naš' brat' hrvackih Vlahov' . n(e) imii rečenomu iminju niednoga zla učiniti ni gaev' /10/ pasti ni žit' ni sinokoš trti ni rečenih' kmetov' gusom' vzeti ni ukrasti ni niednim zakonom zla ni škode učiniti . ni ga stvoriti smiite . i takoe poslom' svetoga Ivana crikve kada bi /12/ na ku potribu poslani ali bi bili pri crikvi da niedan Vlah' mei nam: ki su v naših' općinah ni /13/ imii nim' poslom' niednim' zakonom' zla ni škode učiniti ni razboem' vzeti . nego ee imii vsaki nas pree/14/hranivši sprovoditi. i ot zla obarovati cić' svetoga Ivana i naših' duš' spasene . i ki godi bi /15/ Vlah' naših' općin' ko zlu učinil' rečenomu iminju v sinokošah' v gaih v žiti v tezih ali bi' ko/16/ga kmeta v iminji rečenom' ki su i ki naprid' budu ukral ali gusom' vzal' ali bi poslom' /17/ više pisanim' kim godi zakonom' zlo ali škodu uči(ni)l' . da ostae g(ospo)dinu . 1 . (=50) lib(a)r a strani to/18/likoe . ki zarok plaćen ali neplaćen . a ta list' daliee tvrd' naprid i naše učinenee i da/19/n'ee . a na to dlgoan'ee das'mo prokoratore Ivana Sopkovića i Jurê

Ružica da ona mozita za dlgovane sve/20/toga Ivana crikve v Lici na Gori govoriti i tirati zastaviti i narediti se tako kako /21/ obaritel ki ee cri(k)ve više pisane . a to učinism' cié svetoga Ivana i cić' naših duš' spa/22/sene po naše: dobri voli . i na to im' dasmo ta naš' list' . za vekše verovan'ee otvoren . pod na/23/šimi visućimi pečati pod' let' ot poroda bože .č. .u. .j. .v. (=1433) miseca julee dan .zi. (=19).

TEKST 2.

Mi [knezь] Jurai Tomašićь, knezь plemenitoga stola kralева. po imeni sudci Tvrdko Pribisavićь . i Tomašь Ždribčićь i Stipanь /2/ Kačićь . i Štifika s Smokrićь . sudci li togae stola kralева v Lici . damo viditi vsimь i vsakomu komu pristoi . i pred' /3/ kihь obrazь ta našь listь pride. da kadi mi knezь i sudci . sihaehomo (!) s vladan'emь v kralєvi stoli v dan pitan'e /4/ pravde lućeći kiee potribovahu . da pride pred nas frat(a)r . Martinь priur . crikve s(veta)go Iv(a)na na Gori govoreći kneže i sudci /5/ i vladan'e. ovo e tištamentь č(lov)ka plemenita vlastelina preminu'všega . Matiica Utišenića . ki učini bud/6/ući v teli slabь. a v pameti i v razumi svoemь celь i zdravь zrelimь svršen'emь . ovimь patomь i zakonomь . da ako /7/ umre ali ne umre sada . da večnimь zakonomь jure sada i odasle napridь ostavlamь cr(i)kvi s(veta)go Iv(a)na na Gori i fra/8/tromь .a. (= 1) ždrib zemle v Medci na kom sieše Iv(a)n Zloden' s timь patomь da se služi vsaku sredu .a. (=1) misa za Jurê Žv/9/anovića i nega umrvšihь i ošće druga misa da se služi vsaki četrtakь za grihe rečenoga Utišenićь hiže . i /10/ nih . umrvšihь i Jur'ê Žvanovića . a to e za tь rečeni ždribь . i za drugu zemlju ka e v Medci ka e prie bila dana reč/11/enimь fratromь . ku su prominili rečeni fratri . z deľь polane rečenoga Utišenića . A na to biše svidoci gospa /12/ Klara žena Matiica rečenoga i nega sinь Bartuľь i Jurai Malićь. i Stipan . Zdralićь i

Êkovъ Držilićъ . I zato pros/13/imъ u boga i u vasъ zakona vašega da biste namъ ta tištamentъ v' vašemъ stoli potvrdili . totu mi knezъ i sud/14/ci vidivši to počteno poručen'e . i toga tištamenta ednučъ i drugočъ po zakoni pred našъ stolъ prikazan'e budući mi /15/ na kupъ v kralevi stoli. ta tištamentъ potvrdismo . i tu na to dasmo ta n(a)šъ listъ otvoren' pod naše pečate visuće . i /16/ naše rotne pristave . Bartulъ Kilićъ s Tugomerićъ Juratъ s Smokrićъ letъ g(ospod)niňъ .č. .u. .m. .z. (= 1469) sektebra d(a)nb .z. (=9).

[Na naleđu desno, glag.]:

List. na ždribъ zemle ki e V Me/2/dci od' Utišenića i druga z(e)mla /3/ ku smo dali Utišeniću za polanu /4/ za nega delъ .

TEKST 3.

Mi kapitol crikve senske damo viditi vsim' i vsakomu komu se pristoi i pred kih obraz ta naš otvoren list' pride kako pride /2/ pred nas' počtovani otac frat(e)r Ivan Vranić' reda s(ve)toga Frančiska gvardiën crikve s(ve)t(o)ga Ivana Krstitela v Liki i prika/3/za nam' nike listi stola ličkoga špana i sudcev' nas umilenim' zakonom' proseći da bismo račili po dužnom' officii našem' pre/4/pisati i pečatom' našim' verovanim' utvrditi ke mi z dužnim' priležaniem' pročtavši i razumivši naidosmo e pečati /5/ šestimi zdola po zakonu visećimi utvr'ene i mi prošnam' rečenoga fra Ivana gvardiêna priklo- neni rečene listi od riči do riči /6/ ne pridajući ni odnimljući prepisati učinismo kih listi tenor i održanie takovo biše. Mi Ivan Hrvatinić' budući špan /7/ meju plemenitimi ljudi kralevimi v Lici . i mi sutci rotni li togae stola po imeni Dragiša Kačić' od hiže Obradić' . i Ma/8/tieš Ždralić' od Kuklić' i Jurai Dudulovi'ć' od Vrhovlan . i Ivan Surotvić' od Lučan' i Andrii Hrelac od Tugomeriće . daemo na znane /9/ vsim' i vsakomu komu se dostoi i

pred kih obraz pride ta naš otvoren list' ili ki ga sliše da kadi mi knez' i sudci
 i s vladanem /10/ siehomo v plni stoli kralevi v dan navadni pitanê našega u
 crikve s(ve)toga Jurê na Skurini pravdu i zakon dileći vsim' potri/11/bujućim
 e od nas' . i tu pristupi pred nas' fra Ivan Vranić' g(v)ardiên s(ve)t(o)ga
 Ivana . frater reda s(ve)t(o)ga Frančiska i s počtenim /12/ 'uprošenim'
 vrgovori . špani i sudci i vladane moê gospodo pitam' u b(og)a i u vas'
 zakona za dotu kom ste dotali s(ve)t(o)ga Ivana ča e slobod/13/ščina vaša
 êrhiprv(a)diê i županiê pitam' vas kim zakonom' ima biti slobodščina vaša
 [k]ada se gre po desetini . a mi knez i sudci /14/ i s vladaniem imismo meju
 sobom' pln s(vi)ť i cel' dogovor i rekosmo ovo e naš zakon kada se gre po
 d[es]etini ima poiti êrhiprv(a)dъ i županъ . /15/ vsaki samodrug . arhiprv(a)d
 ta ima nositi nož i rizati i ljudi sreevati . a župan ta ima pravdu /16/ davati
 komu bi krivo a biškuplak ta ima rovaše priimati i na špag staviti . i
 arhiprv(a)die gre vsako deseto ča godi se reže . a župa/17/nie vsako sedmo i
 ako bi bile ke časti ili škopice da se imaju na troe diliti . edan del
 arhiprv(a)du . drugi županu ča pristoi s(ve)t(o)ga /18/ Ivana tretí biškuplaku i
 ošće da su volni' vzimati u vsakoi svoiti svoi del . i tu opet' pristupi više
 rečeni g(v)ardien i reče /19/ gospodo špane i sudci i vladane kada e to vaš
 zakon vaše slobodščine prosim' vas' daite mi na to vaš list' . a mi knez i
 sudci /20/ i vladane imivši meju sobom' pln svit' i cel dogovor i videći nega
 podobnu prošnju i da e zakon . dasmo mu na to ta naš list' /21/ otvoren pod
 naše pečati visuće . i za više verovane pridasmu mu na to naše rotne pristave
 po imeni Vida Êkovčiča z Za- humišć' /22/ i Ivana Mihačiča z Bukovlan na
 let g(ospo)dnih .č. .f. .bi. (=1512) na kih vsih stv(a)ri zgora pisanih za vekše
 verovane i tvrdinju mi kapitul /23/ crikve zgora imenovane po prošni kako e
 rečeno prepisati učinismo ne pridajući ni odnimljući ča bi razumene
 prominuti moglo ili prevrnuti /24/ da u vsem' šlaga od riči do riči kako e v
 orijinali i za vekše verovane i tvrdinju te listi pečatom' naši(m) kim' v
 takovih užamo utvrditi /25/ učinismo zdola visućim' . dan v Seni u crikvi

katedralskoi devi slavne Marie Bogorodice v letih h(risto)vih .č. .f. .vi.
(=1513) maê dan .b. (= 2) i1 pr(o)č(ae).

TEKST 4.

Ja fra Marko g(v)ardijan slunski dam' na znane (v)sim' i (v)sakomu komu se pristoi i pred kih lice ta /2/ list pride dati ,, i pomaknuti pred dobre ludi kako pride k meni Matieš Grgin (v)nuk i poče mi nudi/3/ti da bih kupil od nega sinokošu ka e na Melnici a ja e ni tijah kupiti a oni mi ju poče zala/4/gati a ja smislih da ju e bolje kupiti nego u zalog' (v)zeti i poslah k materi Matijaševi /5/ e li noi drago i dopušća li ju da se proda i zabaši a ona mi poruči po fra Jandriji da ju ona prodae /6/ i zabašue i ja fra Marko g(va)rdijan slunski dah na tu sinokošu (!) tri kvarte žita i osamdeset' /7/ širokih a žito biše (v)saka kvarta po dukat' i kupih ju ja za kloštar' vik'' vikoma za neodaz'/8/vano.

TEKST 5.

1513. oktobra na dan 10, va vrime od polne.

Budući ondi v Kasezih' u Pavlena Prhočiča za obedom' ondi pride Jurai Mišlenović' kažeći niki list' kraleve svitlosti i govoreći da me niki ustavla; a z druge strane, kažući list' poslidni kraleu, Grga Surlić' i proseći da bi imel ekzaminati kraleu človik nike rotnike zvrhu niki razvalen'ê hiž' i malinov' i na nega plemenščini.

I postavivši im' svete moći v Kasezih' i ondi rotismo vsih' po redu ča su višći va no dugovan'e.

Naiprvo priseže plemenit človik Duêm' Lutčić': kako budući prišal ê moimi priêтели v Hum'čane na slobodne ulice, i ondi pride špan' Duêm Perivojević i Cvet' Predenić' i s Mišlenovićem'. I ondi počeše zvati špani sudce, i ondi rekoše sudci: Sliši, pristave, da mi ne bismo simo prišli da bi ne bilo pene pod 100 dukatov' od španov' zač' nećemo van' z našega suda. Ča smo sudili – sudimo.

V tom' špan' poče govoriti: Hod'te simo, sud'ci! i poče ih' pripravlati. – V tom' rekoše sud'ci: Dobro sliši, pristave i vi plemeniti ludi, kih e godi totu Bogъ prnesal: Ča smo sudili, sudismo, i ne pačamo se vat tu vodu! V tom' toga idoše Mišlenovići i s ludi i s španom' na suplot'e Grgino i nega brat'e. I poča ih' Grga ustavlata s svoimi pravi pored s brat'ju, pravi ke imeše od našega stola, i listi krala Lauša i kralice Marie, ke listi imaše od vašega stola, viš'nei pravdi. I totu reče knez Jurai Mišlenović': Ustrani su ti listi!.

I idoše špani i Mišlenović' s junaci s oruž'em' k dvoru Grginu i nega brat'e, i počaše Grgu ervati š nega brat'ju. Poča Grga govoriti s svoju brat'ju: Pomagaite, plemeniti ludi i pravdo! Ovo vidite da mi se nepravda čini. I vi vsi plemeniti ludi, koga vas' e Bogъ prnesal, gledaite! I pri tome bihu plemeniti ludi Mogorovići, Bužane i Ličane. – V tom' toga idoše špani i s Mišlenovićem' i s ludi k obedu, i obedvavši zlizoše van, i i poče špan' ludi pripravlati, i podriše oruž'e, i poidoše s ludi i s Mišlenovićem' h Grginu dvoru i počaše ga ervati.

V tom' toga poče Grga vapiti pomaganu (s) svoju brat'ju i s ženami. V tom' toga reče špan Grgi: Muči! Oće ti sada doli glava poiti! Poče Grga vapiti: Ako nas vsih' ne pokolete, nećete vlisti va v' dvor, er mi prez zakona činite. I ondi smo vodili Grgu krvava i s brat'ju i s ženami. – Poče špan' ogra prositi i poče ga nakladati na dvornih' vratih ž nih' plotu, budući špan' Cvet' v pan'ceri. I reče sudac' Marko Predarić': Dobro slišite, plemeniti ludi, da ê ne bih' simo pošal, da grem simo brata čuvati, a ne grem' na ni edno ino

dugovan'e zač' po pravdi ne gredu! – Poča špan' od Miš'lenovića vodnoga prositi, a Mišlenović' reče: Postavi me v hiže po zakonu! A špan' reče: Ovo sam' te postavil i ogn'a ti na plemenščinu naložil. - I reče Mišlen' prokuratoru: Oću li mu vodno dati? A on reče: Dai mu soldin ali dva! Tim nećemo ništar zgubiti. I da mu, ne vim koliko, govoreći: To ti budi prva plaća, a kada me postaviš' po zakonu, oću ti os'tatak dati.

Pet(a)r Luk'šić' s' Kaseg', Martin' Knegatić' Mogorović' s' Kaseg', Martin' Tihić' s' Kaseg', Grga Rumčanin' s' Kaseg', Tomaš' Dukićević' z' Ličan', Mikula Dulbić' z' Ličan, Ivan' Prhočić (s) Selca, Antica z' Novoga sela – vsi ti prisegoše i rekoše kako i Duêm Lutičić'.

I pošadši z rote idosmo s kralvim' človikom zgora rečenim' na malin ki se zove Povalač, i vidismo da ê vas' razvalen i razbrcan, pak pridismo v selo Hum'čane i ondi vidismo vse kuće Grgine sažgane i vse razvržene.

TEKST 6.

Mi knez' Žig'munt' de Fran'kapan', krč'ki, sen'ski, mod'ruš'ki i pročaê / damo na znan'e po mom' našem' listu v'sim i v'sakomu, komu se dostoi / i komu bude potriban' pokazati, kako pride pred' nas' poš'tovani otac' / fratar', karin', priur' s(ve)te Elene kloš'tra od Sena, proseći nas' pomoći, / kako bi on'di služ'ba božiê nepoman'kala. A mi pomisliv'ši na kratak' / žitak' ovoga sv(ê)ta a na vič'nu slavu onoga sv(ê)ta, esmo dali i / dotali ed'no maliniš'če, ki e bilo pus'to, na Švici, kadi su bila / dva malina, ka sta bila naša vlašća, da su e vol'ni načiniti / fratri više rečene s(ve)te Elene, i da e vol'ni držati i uživati / vikuvičnim' zakonom'. A fratri se nam' obećaše, ki su sada i

ki po nih' / nastanu, da ote služiti v'sake nedile ed'nu misu za naše grihe za / našega života, a po naši smr'ti za našu vikuvič'nim' zakonom'. / A mi zavezasm'o tim' listom', gdogodi bi raz'bil' ta n(a)š dar', ki smo / darovali toi s(ve)toi crik'vi, po imeni maline večerine, raz'bii g(ospo)d(i)n' Bog' / nega stanie na sem' s(vê)tu*), a na dar sudni B(og)ь**) od' nega d(u)še pitai, / dok'le bi se ta misa za nas' služila. I za im' ta naš' list' pod' naš' pečat' visući. Pisan' v Otočci našem' gradu, miseca av'gusta d(a)n(a)' ·a· ĩ·, na lit' (gospo)hnih' ·č·u·k·g·

TEKST 7.

Va ime božie amen'. Va voime v'zveličenoga i v'zmož'noga g(ospodi)na / kneza Stipana i nega sina kneza Bernardina, ki tada gospodovahu (v') / Mod'rušah', imenom' i gospostvom' knezi krč'ki, modruš'ki, sen'ski i pročaê, i / va vrime otca duhov'noga g(ospodi)na Mikule, biskupa modruš'koga, mi kanonici / kapitula crikve s(ve)te Marie va Modrušah': g(ospodi)n Jur'ko Arkižakan', i g(ospodi)n / Bernardi Arkipr'vad'*), i g(ospodi)n Apai Prman'cer' i vikarii g(ospodi)n Blaško Pridiv'kom' Kap'čič' i svi ostali kanonici toga kapitula / daemo na znan'e po tom' našem' listu svim' i svakimu, komu se pristoi / i pred' kih lice pride i kadi bi ga potriiba viditi, kako biše An'drii / pridiv'kom' žudiin', poš'tovn' muž' purgar' modruš'ki, od'lučil' i / ostavil', budući u dobroj svojoj moći i zdrav'ju svoga života, / ti za svoju dušu, da se ima davati na svaku Mikulju dva zlata / crikvi, ka se e zvala pr'vo s(ve)ti Marko, a sada se zove crikva s(ve)ta Mariê u Modrušah'; to od' dvora negova, ki dvor' stoi pod' trgov' / niže crikve svetoga duha, to več'nim' zakonom'. I to e tako vazda / daval' on' i po nem' nega sin' An'ton', a po smrti An'tonovoi negova žena / gospa Mar'garita. Ioče ta gospa Mar'garita prida više li na ti / dvor' zlati edan', da su tri zlata. Ke tri zlata ima vazda / več'nim' zakonom' imiti s toga dvora crikav' svetoga Marka. I to e / tako uz'dr'žano vazda do sada, a crikav s(ve)toga Mikule na Gvozdi / ta e

takoe imala li s toga dvora više imenovanoga z(a) ·ī·, ko e bilo / naporučeno tomu kloš'tru od' ostalih' Matiê Andriê takoe več'nim' / zakonom'. Ko poručen'e**) više imenovano to e tako vazda i davano / do sada. To sta zvrh' toga duga plemeniti i poš'tuvani muž' / pod'knežin' Apai Likovič', ki Ivan' imaše sebi za ženu plemenitu poš'tovanu gospu gospu Elku, ka biše prava kći An'tona sina Žudieva / i gospoe Mar'garite; i poče potribovati crikve i nas' kanonikov' više / imenovanih', kako da bismo mu dali otu milost', i učinili, kako da / bismo mu ta dvor' više pisani,ki se zove dvor' Žudiev', oslobodili / toga dohod'ka i tih' obodvih' crikav', crikve kaptul'ske, s(ve)te Marie u / Modrušah' i crikve s(veto)ga Mikule z Gvoz'di, praveči*) nam' kako smo / kupili tri kmeta sideče u toličih' ter' ed'ni prazno selo, ko oču / dati crikvi kapitul'skoi i peč'nicu na tošici z vrt'lom' več'nim' / zakonom'; a vi načinite s(vetu) crikvu s(veto)ga Mikule z Gvoz'da kako vidite / za ti dohodak', kim' od'govara ta moi dvor' s(veto)mu Mikuli. A mi videči, / da podob'ni potribue i s vistju našega g(ospodi)na kneza Stipana načinismo / ta duh' i priêsmo te kmete u naše ruke. U ti poidosmo i imasmo / govoren'e svr'hu voga duha s piš'tovanim' i razum'nim' mužem' fratrom' / Stanislavom', brate reda s(veto)ga Pavla prvog remete vikarišem' s(veto)ga / Mikula z' Gvoz'da, i s nega kun'ven'tom', i tako načinismo, utamismo / meu sobom da mi dasmo s(veto)mu Mikuli naše pravo iman'e selo ed'no na / Kocli brdi, na kom' selu tada biše kmet' sideći po imenu Cvit'ko, sa / svim' kotarom' toga sela ondi ko se ga pridrži v zem'lah' težatih', / i sinogošah' to več'nim' zakonom', i desetinom', ka nam grediše s toga / sela i od' zem'le, ka e pod' nih' vinogradi v Kocli brdi, ka se e zvala / Stipana zem'la. A dvor' više imenovani Žudiê, An'driê i crikva naša / kapitul'ska s(ve)ta Mariê da e prosta i slobod'na toga svega duga / više pisanoga od' kloštra i crikve svetoga Mikule z' Gvoz'da večnim' / zakonom' prez' svakoga odazvania. I zvrh' toga načina dasmo ta, / naš' list' otvoren' z tisućum' pečatjum' naše crikve katedral'ske / kapitula modruš'koga za vek'šu tvr'dinu i verovan'e toga našega / lista. Pisano na let' božih' ·č·u·m·v· avgusta dan' ·g·

TEKST 8.

·č·f·g· aprila dan'.z· kadi bi na stoli buškom pod' kaštelom' / Perušiča, odlučiše špan i su(d)ci, da se pročte sentenciê bana. I / počaše ju čtati. Meju inimi pročta se v rečenoj sentenci(i), da nisu / pozvani Êkov' Nemanič z brat'ju svoju po nih' zakonu.

(Op)et' bi kada počeše ulagati porotnike, tu imenovaše Êkova / Bono(ča) z Balič' i Ivana Dražiča z Dugopolac'. Tu obljubi Êkovac' / Nemanič' da oče popelati za sobom' oba dva zgora rečena. A tu (i)h' / potvrdi Petar Daboič', ki e strana suprotivna.

(Oč)e reče pristav, kada ga upitaše Nemaniči, govoreči: (gdo) / ima imenovati porotnike? A pristav reče, da Nemaniči i Škvariči imaju / popelati i imenovati ednoga svoje sudčie, a z druge sudčie ostatak. / A Nemaniči rekoše, da su se oni zagovorili Êkovčič i Glavinič, i sada / se zagovaramo (o)nih', ki su za nimi v r(ot)i bili.

Odluči špan' i sudci da gre edna strani i druga s k(a)p(to)lem i pristavom i k č (u fusnoti piše da ova skraćenica označava „kraljevim človikom“) ulagati porotnike . I tako imenova Êkove Franko i / poê za sobom Grgura Petriniča z bana dvora.

Opet imenova Grabusiča Petra. Oče Martinuša (G)olozloča. Oče / poimle Ivana Grčiča z Dugopolac, i Pavla Vrsatiča, i Jurê Satličiča / z Balič'.

Broz' Škvarič' poê za sobê Iviča s ti. p. ine vsi, Grgura Zrčiča / [iz] Zahumič, i Mikulu Dênkoviča z Ral.

Oêe poimle za sobu Mihal Škvarič Pavla Krgotiča z Baliča', / ...imenue Grgura Pavlova sina z Balič' i Grgura Nižiča z Bal[ič'].

Šimun Škvarič poimle za sobu Luku Duričiča z Dugopolac', i / imenue Petra Makaruniča i Petra Jurena vnuka.

Oêe Grgur Škvarič' poê za sobom Mikulu Makaruniča z Dugopolac' / i imenue Jurê Vrsatiča z bana dvora i Franka Goloziča z Ral'.

Oêe Andrii Tomašič' poê za sobê Matiê Boročeviča s podstenan' / i imenue Tomaša Boričeviča s podtenan' i Êkova Kaloviča z Balič'.

Totu Petar Daroič prnese edan list' sudački i govoreči: sodci, / moê g(ospo)do! Zapečatite mi ta list', zač e to vaš' sud' i vaša poruka.

Totu reče Êkovac: ê se zagovaram sodca Petra Karloviča i / prvo sam se ga zagovaral za uzrok da e pačnog' rečenoga Daroiča / a očit' e moj nepriêtel'.

Totu reče sudac Mihovil' Nemanič': ê toga lista pečatiti / neču, zač' to ni moê poruka ni moi sud'; da ovo e moi sud', ovo e naš' / stari zakon', da nisu dileni porotnici na sudčiju, komu se rota prigoda, / nego da e volan' poêti i imenovati za sobom' v rotu ki godi su brate / nih' stupiçi.

Opet' reče pop' Šimun', buduçi i sedeçi stol', poče govoriti od / sebe i od svoje brat'e Nemanič' i Škvarič': slišite dobri ljudi, i ti / k(a)p(to)le, i ti kraljev' č(ovê)če, i ti Petre Daroiču, da ti ê ovo govorim: da-t' / sam' poêl' porotnike za sobu v rotu zgora rečene z bratju moju; sad / oču priti s porotnici na dan', ki nam' z odlučên', kada imamo priseçi, i / da oču priseçi, ako mi moçi postaviš; ako li mi ih nepostaviš, a ê / se od sada vzimam' sa

vsim' tim' dugovan'em' v kraljev' dvor, i daju / ti roka, da prideš na pravdu ·ī·
dan' po Miholi.

SAŽETAK

U ovome završnom radu govori se o značajkama jezika s područja Like u 15. i 16. stoljeću. Proučava se fonologija, morfologija, sintaksa i, nešto manje, leksik i stil u osam pravnih spomenika pronađenih i sakupljenih u Lici. Lika je u to vrijeme potpuno pripadala čakavskome narječju dok ga danas čuva samo u tragovima. Drastična razlika u narodnome govoru u odnosu na današnje stanje uzrokovana je migracijama pred osmanlijskim osvajanjima kada je stanovništvo masovno bježalo na sjeverozapad. U listinama koje se proučavaju nalaze se mnogi tragovi starijega stanja, odnosno stanja u jeziku koje je bilo karakteristično za staroslavenski jezik u pojedinim glagoljskim, padežnim i inim oblicima.

Ključne riječi: pravni spomenici, povijesne listine, glagoljica, Lika, srednji vijek, 16. stoljeće, povijesna gramatika

**ON THE LANGUAGE OF THE LEGAL MONUMENTS FROM LIKA
FROM 15th AND 16th CENTURY**

Key words: legal monuments, historical lists, glagolitic script, Lika, middle age, 16th century, historical grammar